

Tussen burger en burgemeester

Onderzoek naar de gekozen burgemeester

Practicum Politicologie

Versie: 2005-12-27 printopmaak
Aantal woorden: 3929

Evert Mouw
Studentnummer: 0332291
Adres: -----
Email: post@evert.net
Telefoon: -----

Mayor Tux
Created with Tuxpaint
Evert Mouw, 2005-06-17

De gekozen burgemeester, krijgt de kiezer echt iets te kiezen? Ervaringen in Duitsland, Hessen, zijn leerzaam voor Nederland.

Inhoud

1. INLEIDING	3
2. EEN KORTE SCHETS VAN HESSEN	6
3. DEELVRAAG 1: DE KANDIDATEN	7
Wettelijke regelingen kandidaatstelling	7
Ontbrekende gegevens	7
Niet altijd felle competitie	7
4. DEELVRAAG 2: DE CAMPAGNES	9
5. DEELVRAAG 3: DE BEVOEGDHEDEN	11
Positie	11
Machtsmiddelen	11
Inspraak	12
6. CONCLUSIES EN ADVIES	13
Bevindingen	13
Advies	13
7. LITERATUUR	14
BIJLAGE: HESSISCHES STATISTISCHES LANDESAMT (2005)	15

1. Inleiding

In Nederland worden regelmatig over plannen voor een gekozen burgemeester bespeurd. Een van de verwachtingen is dat zo de wensen van de burger beter tot uitdrukking komen in het lokale bestuur. In het buitenland is er ervaring opgedaan met het invoeren van een gekozen burgemeester en het aanbrengen van een machtenscheiding op lokaal niveau. Daarom is het goed om de ervaringen in het buitenland in deze nationale discussie te betrekken. (van der Kolk 2004) In dit onderzoek wordt gekeken naar de leerervaringen in Duitsland, waar enige tijd terug ook de gekozen burgemeester werd ingevoerd in enkele deelstaten. Was het daar succesvol? De ervaringen in de Duitse deelstaat Hessen zijn een goede indicatie voor de te verwachten resultaten in Nederland, omdat Hessen in bestuurlijk opzicht veel gelijkenissen vertoonde met het huidige Nederlandse systeem. **De doelstelling van dit onderzoek is het achterhalen van de knelpunten die kunnen optreden bij de invoering van een gekozen burgemeester. Daarbij wordt de Duitse deelstaat Hessen onder de loep genomen.**

In Duitsland kan iedere bondsstaat zelf in hoge mate vorm geven aan de bestuurlijke organisatie van de gemeenten. Daardoor zijn de bestuurlijke verschillen tussen de bondsstaten aanzienlijk. Het is dus zaak om een bondsstaat te selecteren die dezelfde aanleidingen voor het overwegen van een gekozen burgemeester kent als welke momenteel in de Nederlandse plannen naar voren komen. De deelstaat Hessen is daarvoor ideaal.

In Duitsland bestaan vier vormen van regionaal bestuur. (Schaap, 2003; Wollmann, 2003; van der Kolk, 2004) Deze vier bestuursmodellen ontstonden deels doordat Duitsland na de Tweede Wereldoorlog was onderverdeeld in vier bezettingszones. De *Magistratsverfassung* is het model dat ontstond in de stedelijke gemeenten van Sleeswijk-Holstein en in Hessen. De burgemeester en de wethouders worden door de raad gekozen en functioneren in een collegiaal bestuur. Het model is afkomstig uit de oude Pruisische stedenverordening van 1808.

Van de vier modellen komt de *Magistratsverfassung*, die voornamelijk in Hessen aangetroffen wordt, naar voren als het model dat de meeste gelijkenis vertoont met het huidige Nederlandse bestuurssysteem – zowel qua functioneren als qua kritiek die op het functioneren wordt gegeven. Volgens (van der Kolk, 2004, § 3.1) leek het in Hessen gebruikte model zoals dat tot begin jaren negentig gehanteerd werd het meest op het huidige Nederlandse bestuursmodel. Er is een rechtstreeks gekozen gemeenteraad, welke een college

samenstelt dat verantwoordelijk is voor het dagelijks bestuur. Ook de kritiek op de *Magistratsverfassung* van Hessen was vrijwel identiek aan de kritiek die op het Nederlandse bestuursmodel wordt gegeven. Het zou onduidelijk zijn wie er verantwoordelijk was voor de gemaakte politieke keuzes.

In de jaren negentig van de vorige eeuw kwamen er forse veranderingen in het systeem van de lokale democratieën. Vrijwel overal kwam de gekozen burgemeester naar voren als een nieuw element in de lokale politiek. (Schaap, 2003) Deze veranderingen begonnen in Hessen, die al in 1991 met de invoering van de gekozen burgemeester van start ging.

De vraagstelling luidt dan ook welke leerervaringen Hessen opgedaan heeft bij de overgang van een *Magistratsverfassung* naar een model met een gekozen burgemeester. Meer specifiek moeten bepaald worden welke leerervaringen precies relevant zijn. Het gaat daarbij vooral om de uiteindelijke resultaten, om de vraag of de invoering van de burgemeester succesvol was. Het gaat er om dat de kiezer werkelijk meer te kiezen heeft. Een leerervaring over de ambtelijke administratie valt dus buiten deze eindresultaten, maar de zichtbaarheid en de formele machtsmiddelen van een burgemeester zouden wel binnen de te onderzoeken eindresultaten kunnen vallen.

Het meten van de kwaliteit van de democratie gebeurt meestal door na te gaan over er werkelijk sprake is van vrije en eerlijke verkiezingen. Een andere methode is door de participatie van zowel kiezers als partijen en kandidaten te meten. Men kan betogen dat het in dit specifieke geval vooral gaat het om de vraag **of de burger werkelijk de mogelijkheid heeft een afgewogen keuze te maken tussen verschillende burgemeesterskandidaten**, waarbij zijn keuze er ook daadwerkelijk toe doet omdat de nieuwe burgemeester de middelen krijgt om zijn programma om te zetten in beleid.

Hiervoor is er geen direct passend model voorhanden. Dat heeft ook te maken met de eis dat de burger invloed moet hebben op het beleid. Buchanan (2004, pag. 1) stelt zelfs dat hier nog geen gedegen studie naar gedaan is: "*While modern electoral studies have much to say about presidential selection, they have very little to say about the impact of the vote on policy. If the raison d'être of democracy is to permit ordinary citizens to influence what government does, then that is a serious oversight.*" Hoewel Buchanan er misschien niet mee akkoord zou gaan, kunnen op basis van onderzoek op dit terrein door Biesheuvel (1984) en Schaap (2002, 2004) wel drie goed bruikbare factoren onderscheiden worden. Deze drie belangrijke factoren bepalen hoe de burger door middel van een gekozen burgemeester sturing kan hebben op het beleid.

De eerste factor is de diversiteit aan kandidaten waaruit de burger kan kiezen. Dit eerste criterium gaat over de democratische keuze: zonder kandidaten is er helemaal geen keuze mogelijk. Dit is een situatie die soms daadwerkelijk optreedt in Duitsland. Het is ook een punt dat bij discussies over de gekozen burgemeester in Nederland vaak genoemd wordt, sinds in het rapport van de commissie Biesheuvel (1984) het argument aangevoerd werd dat er een reëel gevaar bestaat dat er in kleinere gemeenten geen of te weinig kandidaten beschikbaar zouden zijn.

De tweede factor betreft de schaalgrootte van de verkiezingscampagnes. Deze geeft een indicatie over de hoeveelheid kennis waarover de burger kan beschikken omtrent de kandidaten. Zonder enige vorm van verkiezingscampagnes of presentatie van de kandidaten is het voor de kiezer onduidelijk wat voor beleid de kandidaten voorstaan. Dat deze aandacht voor verkiezingscampagnes van belang is wordt bevestigd door Schaap (2004) waarin de financiering van burgemeesterscampagnes in Duitsland en Engeland onderzocht wordt.

De derde factor beschrijft de formele middelen die de gekozen burgemeester krijgt om zijn programma om te zetten in beleid. Hij kan zijn beloften alleen waarmaken als hij daartoe ook de middelen krijgt. Een burgemeester zonder machtsmiddelen is een lege huls. Schaap (2002, Hfdst. 8) besteedt veel aandacht aan deze formele middelen. Krijgt de gekozen burgemeester andere taken en bevoegdheden in vergelijking met de oude, benoemde burgermeester? Deze factor benoemt hoe zijn formele positie en zijn machtsbasis in het lokale bestuur en de lokale politiek veranderen, ook in relatie tot de lokale volksvertegenwoordiging, de gemeenteraad.

Deze drie factoren worden in dit onderzoek elk afzonderlijk beschouwd. Aan de hand van een uitwerking in drie corresponderende deelvragen zal naar een eindconclusie toegewerkt worden. De eerste deelvraag luidt: **Hoeveel burgemeesterskandidaten werpen zich tijdens de verkiezingen op?** Daarna komt de vraag aan de orde: **Welke middelen worden vrijgemaakt voor verkiezingscampagnes en welke beperkingen worden anderzijds opgelegd?** En tenslotte wordt de vraag gesteld: **Wat worden de formele machtsmiddelen van de gekozen burgemeester?**

2. Een korte schets van Hessen

Voordat specifiek de burgemeesters van Hessen beschreven wordt is het nuttig om eerst de meer algemene kenmerken van Hessen te behandelen. Schaap (2003) geeft daar een overzicht van, waarvan hier een compactere versie volgt.

Hessen is niet een van de allergrootste *Länder*, maar moet kan zeker niet over het hoofd gezien worden. In 2002 woonden er meer dan zes miljoen mensen en mat het gebied 21 000 km². De 426 gemeenten zijn onderverdeeld in drie zgn. *Regierungsbezirke*. Enkele grotere steden, de *Grossstädte* of *kreisfreie Städte*, hebben enige mate van zelfstandigheid.

Hessen lag na de tweede wereldoorlog in de Amerikaanse sektor. Toch is in 1952 gekozen voor een collegiale vorm van bestuur en een sterk dualisme tussen het gemeentebestuur en de gemeenteraad. In de jaren negentig woedde er een golf van democratisering door Duitsland. Voor lokale besturen kwamen referenda, nieuwe kiessystemen en sterke gekozen burgemeesters in de mode. Deze democratiseringsgolf lijkt mede veroorzaakt te zijn door hogere eisen van de burgers aan het bestuur. Volgens Lückemeier (2001) hadden de burgers niet langer behoefte aan regenten. Ze wilden een burgemeester die oog zou hebben voor hun problemen en die ze ook persoonlijk aan zouden kunnen spreken.

In Hessen bleven de traditionele verhoudingen echter gedeeltelijk in stand, zodat de nu gekozen burgemeester zijn weg moet vinden binnen collegiale bestuursverhoudingen. Daarmee is Hessen tegenwoordig de enige bondsstaat met een afwijkend bestuursmodel voor de lagere overheden.

3. Deelvraag 1: de kandidaten

Hoeveel burgemeesterskandidaten werpen zich tijdens de verkiezingen op? De diversiteit aan kandidaten waaruit de burger kan kiezen bepaalt de democratische keuze: zonder kandidaten is er helemaal geen keuze mogelijk.

Wettelijke regelingen kandidaatstelling

Om de zes jaar zijn er rechtstreekse verkiezingen. Uiteraard moet de kandidaat een Duits staatsburger zijn. Jonge kandidaten zijn niet welkom; alleen personen van 25 jaar en ouder mogen zich verkiesbaar stellen. Als bovengrens geldt er een leeftijd van 67 jaar. (Hessischen Staatskanzlei, 2005, § 39 HGO)

Ontbrekende gegevens

Helaas is er nog niet veel onderzoeksmateriaal voorhanden met betrekking op de rol van de burgemeester in de praktijk. Zulke gegevens zijn immers niet afhankelijk van statische formele regelingen, die eenvoudig kenbaar zijn, maar van empirisch veldwerk. Wollman (2004) voert als reden voor het gemis aan gegevens aan dat de gekozen burgemeester in de meeste *Länder* een betrekkelijk kort fenomeen is. Pas in het begin van de jaren '90 is dit ingevoerd en dan duurt het nog enkele jaren voordat het institutioneel doorgevoerd is. De effecten van de nieuwe wetgeving op lange termijn zijn ook nog niet goed in te schatten, zeker niet op basis van onderzoek dat kort na de inwerkingtreding van de nieuwe wetten is gedaan, terwijl de effecten zich nog niet uitgesmeerd hebben.

Voor dit onderzoek is het nuttig om te weten of er maatregelen genomen worden om de kandidaatstelling te bevorderen. Daarover zijn in de huidige literatuur nog geen gegevens. Ook zijn er nog geen gegevens over de aantallen kandidaten die zich opwerpen. Om daarover meer gegevens te krijgen is aanvullend empirisch onderzoek nodig. Zulks valt buiten het domein van dit onderzoek.

Niet altijd felle competitie

Wel zijn er statistische gegevens beschikbaar over het percentage stemmen waarmee burgemeesters in Hessen de verkiezingen winnen. Van alle lokale verkiezingen in Hessen in de maanden september, oktober en december 2005 heb ik van het Hessisches Statistisches

Landesamt (2005) de percentages betrokken waarmee de burgemeester gewonnen heeft. Deze gegevens zijn te vinden in de tabel die als bijlage toegevoegd is. Uit deze gegevens kunnen enkele interessante aantallen berekend worden.

In deze drie maanden werden er 34 gemeenten lokale verkiezingen gehouden. Gemiddeld werd de burgemeester met 66% van de stemmen gekozen. In 8 gemeenten werd een burgemeester met 75% of meer van de stemmen gekozen. Die 8 gemeenten vertegenwoordigen 24% van het totale aantal gemeenten. In 4 gemeenten werd de burgemeester zelfs met 85% of meer van de stemmen gekozen. We hebben het dan over 12% van de gemeenten, nog steeds geen kleine hoeveelheid.

Als een burgemeester zo'n groot deel van de kiezers achter zich krijgt kan men zich de vraag stellen of er tijdens de verkiezingen wel sprake was van gezonde concurrentie. Deze getallen geven in ieder geval de indruk dat veel burgemeestersverkiezingen in Hessen geen competitie kennen tussen twee kandidaten die aan elkaar gewaagd zijn.

Een andere verklaring voor deze lage competitie kan gevonden worden in het feit dat de zittende burgemeester een goede kans maakt om herkozen te worden: in kleine gemeenten heeft hij gemiddeld zo'n 60% kans. (Lückemeier 2001)

4. Deelvraag 2: de campagnes

Welke middelen worden vrijgemaakt voor verkiezingscampagnes en welke beperkingen worden anderzijds opgelegd? Zonder enige vorm van verkiezingscampagnes of presentatie van de kandidaten is het voor de kiezer onduidelijk wat voor beleid de kandidaten voorstaan.

Regelingen voor verkiezingscampagnes worden niet of niet als zodanig herkenbaar in de lokale regelgeving van Hessen aangetroffen. Dat zou kunnen wijzen op nogal ingetogen campagnes. Als er immers geen verkiezingscampagnes zijn, dan is er ook geen regelgeving voor nodig. In ieder geval is Hessen geen uitzondering met gebrekkige regelgeving over verkiezingscampagnes. Over Hessen, Baden-Württemberg en Nordrhein-Westfalen weet Schaap (2004) hierover op te merken: *“tussen deze drie deelstaten zijn amper verschillen ... Regelgeving blijkt amper te bestaan en wat er is, is afkomstig van het bondsniveau.”* Echter, ook op het landelijke niveau blijkt er weinig gereguleerd te zijn: *“Duitsland kent geen regels voor de campagnefinanciering van de burgemeesters. ... De partijenwet geldt alleen voor politieke partijen als zodanig en niet individuele burgemeesterskandidaten.”* Alleen partijen worden gereguleerd, dus als een kandidaat zich namens een partij verkiesbaar stelt dan zal de partij zich wel aan regels moeten houden bij het steunen van hun kandidaat. Via een omweg zijn er toch nog regels van toepassing: *“Wel direct van toepassing op burgemeesterskandidaten zijn enkele bepalingen uit het Wetboek van Strafrecht. Kandidaten mogen geen geschenken of andere voordelen aanbieden of aannemen en beloften doen voor bepaalde maatregelen (art. 108b, Wetboek van Strafrecht).”* (Schaap, 2004)

Schaap (2004) gaat niet alleen specifiek in op de overheidsregels en -financiering van burgemeesterscampagnes, maar probeert ook iets te achterhalen over de campagnes in de praktijk. Zo constateert hij, in tegenstelling tot Holtkamp (2004), dat de financiële steun van partijen aan hun kandidaten meestal niet groot is. Erg veel duidelijkheid is er ook niet: *“de campagnebudgetten voor de burgemeestersverkiezingen hoeven niet openbaar gemaakt te worden.”* Daar staat tegenover dat voor zover de openbaarmaking via de administratie van politieke partijen verloopt, er meer openbaarheid te verwachten is. En meer dan 80% van de gekozen burgermeesters in Hessen is verbonden aan een politieke partij. (Wollman, 2003) Dat betekent dat via een omweg er in de praktijk toch wel openbaarheid bestaat over het merendeel van de burgemeesterscampagnes.

Niet alleen de gebrekkige regelgeving duidt op ingetogen campagnes. Ook de lage opkomst bij de verkiezingen suggereert dat er niet al te veel gedaan wordt om de kiezers naar

de stembus te lokken, hoewel een andere factor ook een rol speelt: in hoeverre geloven de burgers dat het er iets toe doet welke burgemeester gekozen wordt? Deze laatste factor is onderwerp van de beide laatste deelvragen. Om een beeld te krijgen van de omvang en het belang van de campagnes is het goed om ook een indruk te hebben van de opkomst bij de verkiezingen. Die is, zoals gezegd, laag. Schaap (2003) geeft als voorbeeld het dorp Friedrichsdorf. Daar wordt nog wel eens een opkomst van iets meer dan 50% behaald, en dat is een “*positieve uitschieter*” in Hessen. In de tweede ronde komt nog minder opdagen: minder dan 20% van de kiesgerechtigden. Als reden wordt aangevoerd dat er zoveel verkiezingen zijn. Bovendien spelen twee andere factoren een rol. Ten eerste prikkelen de bescheiden campagnes de burger niet om interesse te tonen en te gaan stemmen. Ten tweede zijn de verkiezing minder relevant voor de burger door de ingeperkte bevoegdheden van de burgemeester. Dat is het onderwerp van de derde deelvraag.

Toch komt er vanuit sommige politieke partijen meer aandacht voor het voeren van verkiezingscampagnes. Lückemeier (2001) merkt hierover op dat de professionele campagne van het CDU een onderscheidende rol gespeeld heeft bij het behalen van goede resultaten voor CDU kandidaten in Hessen en Rheinland-Pfalz. Het is niet onredelijk om te verwachten dat andere partijen hierin op termijn zullen volgen.

5. Deelvraag 3: de bevoegdheden

Wat worden de formele machtsmiddelen van de gekozen burgemeester? Hij kan zijn beloften alleen waarmaken als hij daartoe ook de middelen krijgt.

Positie

Over de bevoegdheden van de burgemeester is uitgebreid ingegaan door Schaap (2003). De burgemeester is voorzitter van het bestuurscollege en bepaalt het werkkterrein van de wethouders. Van deze raad is hij geen voorzitter (dualisme). Elke gemeente kent ten minste twee wethouders die door de raad benoemd worden. De burgemeester kan dus niet zijn eigen ploeg samenstellen. Wethouders, *Beigeordneten*, zijn er in twee soorten: betaald (*hauptamtlich*) en onbetaald (*ehrenamtlich*). Volgens de wet mag het aantal betaalde wethouders niet groter zijn dan het aantal onbetaalde wethouders:

“Beigeordnete sind ehrenamtlich tätig. In jeder Gemeinde sind mindestens zwei Beigeordnete zu bestellen. Die Hauptsatzung kann bestimmen, dass eine höhere Zahl an Beigeordneten zu wählen ist und welche Beigeordnetenstellen hauptamtlich zu verwalten sind. Die Zahl der hauptamtlichen Beigeordneten darf die der ehrenamtlichen nicht übersteigen.” (Hessischen Staatskanzlei, 2005, § 44 HGO)

Het ambtelijk apparaat wordt aangestuurd door een *Hauptamtliche Beigeordnete*. Deze functionaris wordt net zoals de burgemeester voor zes jaar benoemd door de raad. Dit is een inperking van de uitvoerende macht van de burgemeester. De scheiding tussen politiek en bestuur is stevig.

Ten opzichte van de gemeenteraad kan de burgemeester zelfstandig voorstellen doen. Toch is de positie van de burgemeester *vis-à-vis* de gemeenteraad niet zo heel sterk. De gemeenteraad is het hoogste orgaan van een gemeente.

De burgemeester kan voortijdig afgezet worden door de raad of door een initiatief van de burgers. De afzettingsprocedure is zwaar, zodat een afzetting niet zo gemakkelijk is.

Machtsmiddelen

De burgemeester heeft in de praktijk een aantal formele bevoegdheden en informele mogelijkheden die hem de mogelijkheid geven om een flinke invloed op het beleid uit te oefenen. Enkele zijn hierboven al genoemd, hieronder volgt een opsomming van Schaap (2003) van alle factoren die bijdragen tot meer macht voor de burgemeester.

- Door rechtstreekse verkiezingen heeft hij een eigen kiezersmandaat.
- Hij heeft een kennisvoorsprong, vooral in de kleinere gemeenten.
- Hij verdeelt de portefeuilles, en hoewel hij de wethouders geen inhoudelijke aanwijzingen mag geven, kan hij later de portefeuilleverdeling wijzigen en besluitvorming in het bestuurscollege eisen over zaken die tot de competenties van een wethouder behoren.
- Hij kan als enig lid van het college een afwijkende mening laten horen in de gemeenteraad. Daarbuiten kan alleen de wethouder van financiën over geldzaken zijn eigen (afwijkende) mening geven.
- Hij heeft een zelfstandig initiatiefrecht.
- Hij heeft tot taak de rechtmatigheid van besluiten van college en raad te controleren.

Inspraak

De burger krijgt meer invloed op het beleid als hij ook gedurende de zittingstijd van een burgemeester gebruik kan maken van inspraak. Het gaat er dan om welke formele en informele mogelijkheden de burger heeft om inspraak te hebben bij de uitvoerende macht van de gemeente. Op de formele inspraakmogelijkheden wordt in de literatuur niet ingegaan. Naar de informele inspraakmogelijkheden is nog geen empirisch onderzoek gedaan. Dit geldt ook voor de vraag hoe de burger zijn burgemeester ervaart. (Vergelijk ook de opmerkingen over de beperkt voorhanden zijnde onderzoeksgegevens bij deelvraag 1.)

6. Conclusies en advies

Bevindingen

In de doelstelling werd het vinden van knelpunten genoemd die mogelijk ook in Nederland zouden kunnen optreden. Twee duidelijke knelpunten zijn gevonden: de lage verkiezingsopkomsten en de lauwe campagnes. Deze wijzen niet op een levendige democratie waar de burgers werkelijk bij betrokken zijn.

Heeft de burger in Hessen nu meer te kiezen dan voor de invoering van de gekozen burgemeester? Hoewel de burgemeester beschikt over diverse bevoegdheden heeft dit nog niet geleid tot zichtbaar meer invloed voor de burger. Hierbij moet aangetekend worden dat meer empirisch onderzoek nodig is voordat definitieve conclusies getrokken worden. Omdat de invoering van de gekozen burgemeester nog recent is, kan dergelijk onderzoek nog even op zich laten wachten. Bovendien is het mogelijk dat de benodigde cultuuromslag die samen moet gaan met de juridische en organisatorische veranderingen pas na enige vertraging op gang komt. Dat deze cultuuromslag nog in gang is wordt ook gesuggereerd door de manier waarop het CDU zich profileert met verkiezingscampagnes.

Advies

Mogelijk is enkel een juridische en organisatorische aanpak niet voldoende om de gekozen burgemeester tot een democratisch succes te maken. Minstens net zo belangrijk is de cultuur en de betrokkenheid van zowel de politiek als de burger. Zonder deze betrokkenheid heeft het weinig zin om over te gaan op een gekozen burgemeester. Als in Nederland besloten wordt om een gekozen burgemeester in te voeren, zal in ieder geval ook aandacht geschonken moeten worden aan middelen voor de verkiezingscampagnes en maatregelen om voldoende aansprekende kandidaten te werven.

7. Literatuur

Buchanan, B. (2004)

The Policy Partnership: Presidential Elections and American Democracy. Oxford: Publisher Routledge.
ISBN 041594760X

Hessischen Staatskanzlei (2005)

In 2005-09 / 2005-10 verkregen van het Internet: <http://www.hessenrecht.hessen.de/>

Hessisches Statistisches Landesamt (2005)

Direktwahlen in den hessischen Landkreisen, Städten und Gemeinden. (September, Oktober, December).

Wiesbaden: Hessisches Statistisches Landesamt. Op 2005-12-27 verkregen van het Internet:

<http://www.statistik-hessen.de/themenauswahl/wahlen/daten/direktwahlen/ergebnisse/direktwahlen-3mon/>

Holtkamp, L. (2004)

Länderbericht Nordrhein-Westfalen: Kosten und Kostenerstattung im Bürgermeisterwahlkampf. Notitie vervaardigd ten behoeve van het rapport van Schaap (2004).

Lückemeier, P., Gründler, R. en Eisel, S. (vermoedelijk 2001)

Zur kommunalen Direktwahl - Erfahrungen aus Baden-Württemberg und Hessen. Konrad-Adenauer Stiftung. Op 2005-12-27 verkregen van het Internet:

http://www.kas.de/db_files/dokumente/materialien_fuer_die_arbeit_vor_ort/7_dokument_dok_pdf_3515_1.pdf

Schaap, L., Cachet, A., Daemen, H.H.F.M., Noppe, R.M. en Ringeling, A.B. (2002)

Buitenlandse burgemeesters bekeken. Rotterdam: Centre for Local Democracy (CLD), Faculteit Sociale Wetenschappen, Erasmus Universiteit Rotterdam. ISBN 90-806487-4-4. Ook elektronisch beschikbaar:

<http://hdl.handle.net/1765/1119>

<http://www.ministerdegraaf.nl/contents/pages/6864/def-rapportburgemeesters.pdf>

Schaap, L. en van Sluis, A. en Cachet, A. (2003)

Buitenlandse burgemeesters bekeken, III: direct gekozen burgemeester in collegiale verhoudingen in Hessen. Rotterdam: Centre for Local Democracy (CLD), Faculteit Sociale Wetenschappen, Erasmus Universiteit Rotterdam. ISBN 9080648779. Ook elektronisch beschikbaar:

<http://hdl.handle.net/1765/1193>

<http://www.ministerdegraaf.nl/contents/pages/2491/rapporteurhessen.pdf>

Schaap, L., Heinelt, H. en Rao, N. (2004)

Buitenlandse burgemeesters bekeken IV: Verkiezingscampagnes gekozen burgemeesters in Duitsland en Engeland. Rotterdam: Centre for Local Democracy (CLD), Faculteit Sociale Wetenschappen, Erasmus Universiteit Rotterdam. ISBN 90-806487-8-7

van der Kolk, H. en Vetter, A. (2004)

Als burgemeester in Duitsland: ervaringen uit verschillende Duitse deelstaten. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Ook elektronisch beschikbaar:

<http://www.gekozenburgemeester.com/upload/Als%20burgemeester%20in%20Duitsland.pdf>

Wollmann, H. (2003)

The strong mayor form in German local government: Does it make a difference? Berlin: Humboldt

Universität. Discussion paper for the conference on "The Political Executive in Local Government" held on October 2-4, 2003-10-02 / 2003-10-04 at Syddansk Universitet, Odense. Op 2005-01-26 verkregen van het Internet:

<http://www.sam.sdu.dk/politics/cpe/Papers/Hellmut%20Wollmann.pdf>

Bijlage: Hessisches Statistisches Landesamt (2005)

Direktwahlen in den hessischen Landkreisen, Städten und Gemeinden

Direktwahlen in den letzten 3 Monaten (2005 Q4)

Merkmal	Letzte Wahl	Gewählt	Partei	% Anteil
Schenklengsfeld	11.12.2005	Stefan Gensler	SPD	51,1
Messel	27.11.2005	Udo Henke	CDU	65,1
Rabenau	27.11.2005	Kurt Hillgärtner	FWG	56,8
Staufenberg	27.11.2005	Horst Münch	SPD	67,5
Kiedrich	20.11.2005	Winfried Steinmacher	SPD	77,7
Trendelburg, St.	20.11.2005	Bernhard Klug		62,4
Haina (Kloster)	13.11.2005	Rudolf Backhaus		91,4
Modautal	13.11.2005	Klaus Peter Schellhaas	SPD	68,9
Hessisch Lichtenau, St.	06.11.2005	Jürgen Herwig	SPD	64,4
Lohra	06.11.2005	Georg Gaul		53,0
Raunheim, St.	06.11.2005	Thomas Jühe	SPD	74,2
Seeheim-Jugenheim	06.11.2005	Olaf Kühn		50,6
Landkreis Fulda	30.10.2005	Bernd Woide	CDU	71,9
Gersfeld (Rhön)	30.10.2005	Margit Trittin	SPD	67,3
Herbstein	30.10.2005	Bernhard Ziegler		78,6
Petersberg	30.10.2005	Karl-Josef Schwiddessen	CDU	58,2
Ronshausen	30.10.2005	Friedhold Zilch	SPD	62,7
Witzenhausen	30.10.2005	Angela Fischer	CDU	50,2
Stadtallendorf	16.10.2005	Manfred Vollmer	CDU	51,5
Grävenwiesbach	09.10.2005	Hellwig Herber		68,5
Mücke	09.10.2005	Matthias Weitzel	SPD	51,2
Bad Endbach	02.10.2005	Markus Schäfer	Bürgerbündnis	61,1
Schotten, St.	02.10.2005	Susanne Schaab-Madeisky	SPD	52,9
Biebertal	25.09.2005	Thomas Bender		53,1
Elz	25.09.2005	Horst Kaiser	CDU	84,8
Neuental	25.09.2005	Kai Knöpper		64,2
Rotenburg an der Fulda, St.	25.09.2005	Manfred Fehr	SPD	63,8
Diemelstadt, St.	18.09.2005	Rolf Emde		75,3
Rothenberg	18.09.2005	Hans Heinz Keursten		91,6
Biebesheim am Rhein	11.09.2005	Thomas Schell	SPD	55,0
Friedberg (Hessen), Krst.	11.09.2005	Michael Keller	SPD	54,1
Hüttenberg	11.09.2005	Manfred Schmidt	SPD	87,2
Körle	11.09.2005	Mario Gerhold	SPD	90,8
Offenbach am Main, St.	11.09.2005	Horst Schneider	SPD	51,2

Bron:

www.statistik-hessen.de/themenauswahl/wahlen/daten/direktwahlen/ergebnisse/direktwahlen-3mon/

© Hessisches Statistisches Landesamt, Wiesbaden, 2005.

:: Startseite / Wahlen / Daten

datum van kopie: 2005-12-27

Hessisches
Statistisches Landesamt

STATISTIK HESSEN